

Proučavanje povijesti socijalističke izgradnje
u Hrvatskoj

Zagreb 1978

Povijest socijalističke izgradnje u Hrvatskoj (nacrt studijskog projekta)*

UVODNE NAPOMENE

Jedan je od osnovnih zadataka historijske znanosti u nas istraživanje neposredne prošlosti. Historijska istraživanja u nas uglavnom završavaju s razdobljem narodnooslobodilačke borbe, odnosno s pobjedom socijalističke revolucije i uspostavljanjem nove narodne vlasti, a istraživanja razdoblja socijalističke izgradnje prepuštaju se drugim društvenim znanostima, prije svega sociologiji, politologiji, ekonomskim i pravnim naukama itd.

Posljednjih godina čini se da se to počinje mijenjati, jer se javljaju različite inicijative za sistematsko historijsko istraživanje povijesti socijalističke izgradnje (npr. rad na pisanju povijesti Komunističke partije, odnosno Saveza komunista Jugoslavije) i sve su češće i brojnije diskusije o raznim problemima istraživanja povijesti socijalističke izgradnje.

Takvim nastojanjima priključuje se i Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske u kojem je osnovana posebna sekcija za izučavanje povijesti socijalističke izgradnje u Hrvatskoj sa zadatkom da u okviru dugoročnog projekta: »Povijest radničkog i komunističkog pokreta, narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije u Hrvatskoj« pokrene sistematsko izučavanje povijesti socijalističke izgradnje.

Da bi znanstveno proučavanje povijesti socijalističke izgradnje otišlo dalje od pojedinačnih pokušaja različitih autora koji istražuju pojedine teme ili određena uža razdoblja, odnosno da bi se moglo završiti pisanje sinteze povijesti socijalističke izgradnje, Znanstveno vijeće Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske zaključilo je da je nužno izraditi poseban projekt pod naslovom: »Povijest socijalističke izgradnje u Hrvatskoj« te poduzeti organizacione, kadrovske, financijske i druge mjere kojima je cilj osigurati sistematsko proučavanje razdoblja socijalističke izgradnje u Hrvatskoj.

U tom smislu ovaj projekt »Povijest socijalističke izgradnje u Hrvatskoj« treba pridonijeti znanstvenom proučavanju povijesti socijalističke izgradnje na osnovi jedinstvenih ciljeva. Zadatak je projekta osigurati da svi autori u svojim prilogima, istražujući pojedina razdoblja socijalističke izgradnje ili pojedine teme u cjelokupnom poslijeratnom razdoblju, u osnovi polaze od znanstvenih zadataka utvrđenih u projektu, kako bi pridonijeli konačnom znanstvenom cilju projekta — *pisanju sinteze povijesti socijalističke izgradnje u Hrvatskoj*.

Ta prva verzija projekta, koja se daje na raspravu s ciljem da potakne sve zainteresirane da se uključe u nastojanja Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske, ukazuje na nekoliko bitnih problema proučavanja povijesti socija-

* Projekt pripremio dr Zdravko Tomac.

lističke izgradnje, te pokušava utvrditi jedinstvene polazne osnove i zadatke istraživanja.

To se, prije svega, odnosi na:

1. Utvrđivanje polaznih osnova i ciljeva istraživanja.
2. Utvrđivanje potrebe interdisciplinarnog pristupa i interdisciplinarne suradnje u realizaciji projekta.
3. Utvrđivanje sadržaja istraživanja.
4. Ukazivanje na osnovne izvore za znanstveno istraživanje povijesti socijalističke izgradnje.
5. Utvrđivanje periodizacije socijalističke izgradnje.
6. Utvrđivanje nosioca istraživanja rokova i ostalih organizacionih mjera.
7. Prijedlog mogućih tema za monografska istraživanja.
8. Utvrđivanje načina izrade sinteze povijesti socijalističke izgradnje.

Treba dodati da je sastavni dio toga projekta i rad Lidije Sklevicky: »Orijentacioni pregled izvora i literature za proučavanje historije socijalističke izgradnje« u kojem su posebno obrađeni rezultati dosadašnjeg istraživanja socijalističke izgradnje a posebno radovi o metodološkim problemima historiografskog izučavanja perioda socijalističke izgradnje, problemi periodizacije istraživanja socijalističke izgradnje, te pregled izvora, literature i rezultata istraživanja u razdoblju nakon 1945. godine.

Zbog toga nije bilo potrebe da se o navedenim problemima opširnije govori u samom projektu.

Jedan je od važnih problema istraživanja povijesti socijalističke izgradnje u Hrvatskoj pronalaženje pravilnog odnosa između istraživanja problema socijalističke izgradnje u Jugoslaviji i Hrvatskoj. Vrlo je malo u nas radova ne samo u historiografiji nego i u ostalim društvenim znanostima koji se bave prvenstveno problemima izučavanja socijalističke izgradnje u Hrvatskoj, odnosno u drugim republikama. Većina radova o našem poslijeratnom razdoblju bavi se prvenstveno problemima radova na razini Jugoslavije uz navođenje određenih specifičnosti pojedinih republika odnosno pojedine republike.

Polazeći od navedenih činjenica i zadataka vidi se da je pisanje sinteze povijesti socijalističke izgradnje u Hrvatskoj složen znanstveni zadatak koji je ostvarljiv samo *dugoročno*, uz angažiranje većeg broja znanstvenih i stručnih radnika. Ostvarivanje takvog projekta moguće je samo *timskim radom* i interdisciplinarnim pristupom, te utvrđivanjem pojedinih faza istraživanja.

U početku istraživanja težište treba staviti na izradu pregleda i rekonstrukcija pojedinih događaja bitnih za povijest socijalističke izgradnje i na stvaranje dokumentacione osnove istraživanja.

U drugoj fazi težište će biti na izradi studijskih pregleda pojedinih razdoblja socijalističke izgradnje ili iz pojedinih oblasti društvenog razvoja Hrvatske te na pisanju monografija o pojedinim bitnim područjima i oblastima povijesti socijalističke izgradnje u Hrvatskoj.

Iako projekt još nije usvojen, na njegovoj se realizaciji već radi. U Institutu su kao znanstveni dugoročni zadaci za suradnike i asistente Instituta utvrđene ove teme:

— Razvoj komunalnog sistema u SR Hrvatskoj

- Razvoj skupštinskog sistema u SR Hrvatskoj
- Promjene klasno-socijalne strukture u SR Hrvatskoj
- Povijest Komunističke partije Hrvatske, odnosno Saveza komunista Hrvatske u razdoblju 1945--1975.

I neki vanjski suradnici preuzet će određeni broj tema.

Tek u posljednjoj fazi rada, nakon izrade predviđenih studijskih pregleda i monografija, bit će moguće prići pisanju sinteze povijesti socijalističke izgradnje u Hrvatskoj.

U svim fazama realizacije projekta potrebno je inzistirati na timskom radu te predvidjeti trajne oblike suradnje svih suradnika formiranjem:

1. Projektnog savjeta sastavljenog od istaknutih znanstvenih i stručnih radnika sa zadatkom da neprestano prate i usmjeravaju rad na istraživanju povijesti socijalističke izgradnje.
2. Znanstveno-stručnog tima realizatora projekta.
3. Uspostavljanjem trajne suradnje o znanstvenim institucijama u federaciji i u svim republikama i pokrajinama koje rade na istraživanju povijesti socijalističke izgradnje.

U tom smislu taj projekt treba shvatiti samo kao polaznu osnovu za organiziranje znanstvenog istraživanja, jer će se i on sam u toku rada morati mijenjati i doradivati, kako se budu utvrđivale nove činjenice o povijesti socijalističke izgradnje u Hrvatskoj.

I, na kraju, još jedna napomena.

Nakon diskusije, taj projekt — kao autorski rad pojedinca, nadopunjen, promijenjen i usvojen od Znanstvenog vijeća Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske — treba postati djelo timskog rada svih suradnika na njemu.

Primjedbe, prijedlozi, kritika, uključujući i bitne promjene predloženog projekta do njegovog konačnog usvajanja samo će pridonijeti da se raščiste različita gledišta i brojne dileme pred kojima stoje istraživači povijesti socijalističke izgradnje.

POLAZNE OSNOVE

»Svijest ne određuje život već život određuje svijest.«

»Svaka historiografija mora početi od prirodnih izvora (ljudskih individua i prirode) i njihovog preobražavanja u toku historije putem djelatnosti ljudi.«

»Proizvođači svoja životna sredstva ljudi posredno proizvode sami svoj materijalni život.«

Karl Marx — Friedrich Engels: »Njemačka ideologija«

Proučavanje povijesti socijalističke izgradnje u nas jedan je od najvažnijih zadataka historijske znanosti.

Dosadašnji radovi koji su bili, uglavnom, kronološki ili uže definirani problemski pristupi pojedinim temama, istraživanja političke povijesti i pojedinačnih povi-

jesnih činjenica, pretežno su se služili tradicionalnom historijskom metodom,¹ koja je neprikladna za istraživanja promjena društvenih struktura i društvenih procesa koje je nužno istražiti u pisanju povijesti socijalističke izgradnje.

Marksistički pristup izučavanju povijesti socijalističke izgradnje zahtijeva da se istraže određene zakonomjernosti izgradnje samoupravljanja, da se sagledaju bitni društveni procesi, da se istraži *stvarno kretanje*, koje ukida i prevladava staro stanje i staro društvo, da se društvena organizacija i njene promjene sagledaju i protumače iz promjene *proizvodnih odnosa*.

U tom smislu parcijalni prikaz, svođenje istraživanja samo na registriranje činjenica ili samo promjena u normativnom sistemu ili opisivanje samoupravljanja kao ideala kojem treba prilagoditi život, treba prevladati i napuštati koliko god je moguće. Da bi se osigurale jedinstvene polazne osnove, jedinstven sadržaj istraživanja i metodološki pristup čime bi se omogućilo u konačnom i pisanje sinteze povijesti socijalističke izgradnje, potrebno je uvažavati u svim oblicima istraživanja ove polazne osnove:

1. Interdisciplinarni pristup

Već od samog početka znanstvenog istraživanja povijesti socijalističke izgradnje u Hrvatskoj, da bi se u istraživanju otišlo dalje od navođenja i registriranja događaja i činjenica, da bi se mogli dati odgovori na pitanja: »zašto su se određeni događaji dogodili ili se nisu dogodili«, odnosno »koje su klasnosocijalne snage omogućile ili onemogućile da se nešto dogodi ili ne dogodi«, potrebno je inzistirati na interdisciplinarnom pristupu izučavanju socijalističke izgradnje u Hrvatskoj.

U tom smislu u projektu u cjelini i u obradi pojedinih tema, odnosno razdoblja socijalističke izgradnje potrebno je odrediti temeljna globalna područja istraživanja i uz historičare nastojati angažirati znanstvene kadrove i iz ostalih društvenih znanosti (politologe, ekonomiste, pravnike i sociologe), jer će samo tako biti moguće u sintezi dobiti odgovore na pitanja što se sve bitno dogodilo i zašto se dogodilo.

Interdisciplinarni pristup ne znači da treba tražiti neku novu jedinstvenu metodologiju, koja bi nastala spajanjem historijske i metodologija ostalih znanosti, nego da se treba koristiti različitim metodologijama, polazeći od jedinstvenih ciljeva i zadataka istraživanja.

¹ B. Hrabar u članku: Korektnost u primeni tzv. tradicionalnog historijskog metoda i pitanje primene drugih, naročito kvantitativnih metoda u historijskim istraživanjima, u *Jugoslovenskom historijskom časopisu*, 3/1965, 37-38, ovako opisuje oblik tradicionalne historijske metode: »Globalno uzevši, rad historičara mogao bi se dalje svesti u tri faze: a) proučavanje i kritički pretres izvora; b) utvrđivanje činjenica; c) objašnjavanje činjenica njihovim uzročnim vezama, imajući u vidu konkretne teorijske pretpostavke u određenom vremenu i određenom prostoru. Tri pomenute faze rada odgovarale bi trima osnovnim metodološkim postupcima drugih empirijskih društvenih nauka, koji bi se mogli rezimirati kao: 1) prikupljanje i sređivanje empirijske dokumentacije (na osnovu različitih istraživačkih tehnika i imajući kao rezultat naučnu deskripciju pojava); 2) analiza podataka (na osnovu kauzalno-objašnjavajućih metoda i logičkog ispitivanja, imajući za rezultat nezavršeno monografsko istraživanje); 3) izvođenje širih zaključaka, vršeći pri tome teorijsku verifikaciju postignutih rezultata, imajući za rezultat završeno i teorijski fundirano istraživanje, s elementima obogaćenja ili izmene same teorije.«

2. Periodizacija socijalističke izgradnje

Naš sistem jest sistem neprestanih promjena. Znanstveno istraživanje treba ne samo utvrditi činjenično stanje: *koje su se bitne promjene i kada dogodale u pojedinim razdobljima socijalističke izgradnje, nego treba utvrditi i uzroke promjena i prekretnica.* U tom smislu jedan je od osnovnih zadataka projekta utvrđivanje periodizacije socijalističke izgradnje. U dosadašnjem istraživanju postoje vrlo različiti kriteriji na osnovi kojih se poslijeratni period dijeli na određena karakteristična razdoblja. U našem će se istraživanju, radi jedinstva istraživanja i usporedljivosti podataka, utvrditi određena karakteristična razdoblja kao radna hipoteza koju istraživanje treba verificirati, odnosno dopuniti ili promijeniti.

3. Proučavanje pojedinih oblasti socijalističke izgradnje u cijelom poslijeratnom razdoblju

Podjela na bitne teme društvenog razvoja socijalističke Hrvatske u poslijeratnom periodu već je jedan oblik interdisciplinarnog istraživanja. U tom smislu bitno je u projektu utvrditi osnovne teme istraživanja, odnosno utvrditi teme bez čije je obrade nemoguće napisati sintezu povijesti socijalističke izgradnje u Hrvatskoj.

4. Istraživanje povijesti socijalističke izgradnje u Hrvatskoj zahtijeva da se u svim temama i razdobljima obradi povijest socijalističke izgradnje u Jugoslaviji, te da se utvrde određene specifičnosti razvoja Hrvatske i njen doprinos socijalističkom razvoju Jugoslavije

Povijest socijalističke izgradnje u Hrvatskoj treba istražiti u okviru istodobnog istraživanja povijesti socijalističke izgradnje u Jugoslaviji. Zato je potrebno u svim oblicima znanstvenog istraživanja socijalističke izgradnje u Hrvatskoj polaziti od bitnih karakteristika socijalističke izgradnje u Jugoslaviji, utvrđivati razlike i specifičnosti socijalističke izgradnje u Hrvatskoj, ali i njen doprinos socijalističkom razvoju Jugoslavije.

5. Kontinuitet revolucije

U svim istraživanjima povijesti socijalističke izgradnje nužno je polaziti od bitnih karakteristika sistema narodne vlasti, utvrđenog i izgrađenog u narodno-oslobodilačkoj borbi, te istražiti kontinuitet revolucionarnih rješenja nakon rata, odnosno uzroke eventualnog odstupanja od principa na kojima su izgrađivani narodnooslobodilački odbori, antifašistička vijeća narodnog oslobođenja republika i AVNOJ, odnosno u cjelini od sistema narodne vlasti stvaranog u NOB-u.

6. Odnos prema svjetskoj povijesti

Treba voditi računa da se povijest socijalističke izgradnje Hrvatske ne može napisati ne samo bez istodobnog pisanja i povijesti socijalističke Jugoslavije, nego ni bez sagledavanja bitnih procesa u svjetskoj povijesti i doprinosa naše zemlje svjetskim kretanjima i njihovim utjecajima na socijalističku izgradnju u nas.

7. Razmatranje teorijskog problema

Istraživanje povijesti socijalističke izgradnje ne može se svesti na registriranje činjenica i njihovo interpretiranje, nego mora obuhvatiti i analizu određenih teorijskih problema socijalizma u cjelini, a posebno samoupravljanja kao posebnog oblika ostvarivanja diktature proletarijata, ali i oblika odumiranja države.

CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Ciljevi znanstvenog proučavanja povijesti socijalističke izgradnje u Hrvatskoj višestruki su:

- a) treba znanstveno istražiti i obraditi neistražene arhivske fondove i druge izvore i rekonstruirati niz bitnih nedovoljno istraženih događaja u pojedinim razdobljima socijalističke izgradnje te izraditi preglede i kronologije razvoja socijalističke izgradnje o pojedinim privrednim i društvenim djelatnostima, promjenama socijalne strukture, itd.
- b) Treba utvrditi uzroke promjena i pojedinih događaja i osnovne socijalno-klasne snage — nosioce razvoja, te znanstveno utvrditi osnovne zakonitosti socijalističke izgradnje u Hrvatskoj u pojedinim razdobljima i u cjelini, na osnovi kojih je moguće sagledati i određene zakonomjernosti budućeg razvoja.
- c) Okupiti sve raspoložive znanstveno-stručne kadrove na izradi određenog broja monografija o pojedinim bitnim oblastima socijalističke izgradnje u pojedinim razdobljima ili u cijelom poslijeratnom periodu socijalističke izgradnje u Hrvatskoj, uz stalnu suradnju i konzultacije, kako bi se rezultati istraživanja mogli koristiti za izradu sinteze povijesti socijalističke izgradnje u Hrvatskoj.
- d) Kao dugoročni zadatak i cilj napisati *sintezu povijesti* socijalističke izgradnje u Hrvatskoj.

Takva znanstvena istraživanja neophodna su ne samo radi pisanja povijesti socijalističke izgradnje, nego i radi utvrđivanja određenih činjenica saznanja i zakonomjernosti budućeg razvoja socijalističke Hrvatske i socijalističke Jugoslavije.

SADRŽAJ ISTRAŽIVANJA

Da bi se osigurao interdisciplinarni pristup izučavanju socijalističke izgradnje u Hrvatskoj, potrebno je u svim oblicima istraživanja, i u istraživanju pojedinih razdoblja socijalističke izgradnje i u izradi određenih studija i monografija o pojedinim oblastima socijalističke izgradnje, i u pisanju sinteze osigurati proučavanje:

- 1) *Teorijsko-programskih koncepcija socijalističke izgradnje u Hrvatskoj i Jugoslaviji u cjelini i u pojedinim razdobljima*

Znanstveno istraživanje povijesti socijalističke izgradnje u Hrvatskoj mora dati odgovore na pitanja: »Da li su, odnosno kakve su teorijsko-programske osnove

Komunističke partije, odnosno Saveza komunista uvjetovale određene događaje i društvenu politiku, kakve su se dileme javljale i koje su se moguće teorijsko-programске koncepcije javljale u pojedinim razdobljima, zašto su se javljale i na koji način su potiskivane odnosno realizirane.«

U davanju odgovora na ta pitanja bit će potrebno posebno proučiti:

- programe društveno-političkih organizacija,
- kongrese društveno-političkih organizacija,
- kongrese samoupravljača,
- preglede najznačajnijih teorijskih anticipacija i eksplikacija razvoja socijalističkih društvenih odnosa,
- filozofske refleksije i kritička razmatranja teorijskih kontroverzi društvenog razvoja,
- radove istaknutih državnika posebno Josipa Broza Tita, Borisa Kidriča, Edvarda Kardelja, Vladimira Bakarića,
- literaturu s područja politologije, sociologije, ekonomije, prava i filozofije, a posebno sve teorijske radove o jugoslavenskom samoupravljanju, kao globalnom obliku organiziranja društveno-političkog sistema.

2) Ustavnozakonsko-normativnog sistema

Na osnovi teorijsko-programskih koncepcija, u poslijeratnom razvoju Jugoslavije i Hrvatske nekoliko je puta mijenjan ustavni sistem, odnosno događale su se brojne i vrlo složene zakonsko-normativne promjene. Istraživanje treba utvrditi sve bitne promjene i analizirati ih u odnosu na teorijsko-programске koncepcije.

U ostvarivanju toga zadatka potrebno je istražiti:

- promjene u ustavnom sistemu koristeći se stenografskim bilješkama i ostalim značajnim materijalima pri utvrđivanju određenih promjena,
- organizaciju državne vlasti i promjene u strukturi državne vlasti, posebno promjene u skupštinskom sistemu,
- koncepciju stvaranja društveno-političkih zajednica,
- komunalni sistem,
- promjene u privrednom sistemu,
- promjene u političkom sistemu u užem smislu.

U istraživanju posebnu pažnju treba obratiti izučavanju samoupravnoga normativnog sistema i procesima zamjenjivanja državnog reguliranja samoupravnim normiranjem.

3) Ostvarivanje teorijsko-programskih koncepcija i normativnog sistema

U svim oblicima istraživanja potrebno je na osnovi empirijskih podataka utvrditi stupanj ostvarivanja teorijsko-programskih koncepcija i utvrđenoga normativnog sistema u pojedinim razdobljima socijalističke izgradnje i u pojedinim oblastima. Utvrđivanje odstupanja realnog od programsko-normativnog sistema, utvrđivanje uzroka odstupanja realnog od normativnog, polazeći od analize odnosa političkih snaga i sagledavanja subjektivnih i objektivnih uzroka odstupanja, jedan je od osnovnih zadataka izučavanja poslijeratnog perioda socijalističke revolucije u Hrvatskoj i Jugoslaviji.

Posebno će trebati istražiti i problem interakcije: normativni sistem — društvena praksa — promjene (razvoj) normativnog sistema te utvrditi na osnovi kojih egzaktnih promjena u društvenoj strukturi dolazi do promjena u programsko-normativnim koncepcijama.

4) *Klasno-socijalnih snaga nosilaca razvoja u pojedinim razdobljima socijalističke izgradnje u cjelini i ulogu organiziranih društvenih snaga na čelu sa SKJ odnosno SKH*

Spontanog razvoja samoupravljanja nema niti može biti. Naš razvoj uvijek je bio anticipiran teorijsko-programskim i normativno-teorijskim koncepcijama Saveza komunista Jugoslavije, kao avangarde radničke klase. U pojedinim razdobljima socijalističke izgradnje bitno se mijenjala klasno-socijalna struktura stanovništva, bitno su se mijenjale i klasno-socijalne snage koje su osiguravale provođenje određenih revolucionarnih promjena u društvenom razvoju. Zbog toga znanstveno istraživanje povijesti socijalističke izgradnje mora precizno utvrditi koje su klasno-socijalne i subjektivne snage osiguravale brži razvoj socijalističke revolucije u pojedinim razdobljima socijalističke izgradnje, kakve su se dileme u organiziranju subjektivnih snaga javljale i kako su se subjektivne snage organizirale u pojedinim razdobljima socijalističke izgradnje.

Zato je pri utvrđivanju uloge organiziranih društvenih snaga potrebno polaziti od analize globalnih društvenih prilika u kojima su djelovale u pojedinim razdobljima, ali i posebno analizirati razvoj Saveza komunista Hrvatske i ostalih društveno-političkih organizacija, njihovu organizacionu strukturu, strategiju i taktiku djelovanja u određenim razdobljima.

Bit će potrebno posebno istražiti i uzroke određenih devijacija koje su se u određenim razdobljima javljale u Savezu komunista i ostalim društveno-političkim organizacijama.

PERIODIZACIJA SOCIJALISTIČKE IZGRADNJE

Jedan je od osnovnih zadataka istraživanja povijesti socijalističke izgradnje u Hrvatskoj i utvrđivanje određenih vremenskih razdoblja i *kritičnih točaka* na kojima nastaju promjene u društveno-političkom sistemu i njegovoj realizaciji. Kao što je već rečeno, radi osiguravanja jedinstva i usporedivosti podataka u različitim oblicima istraživanja povijesti socijalističke izgradnje, potrebno je na bazi dosadašnjeg istraživanja utvrditi određenu periodizaciju (kao hipotezu) poslijeratnog razvoja socijalističke izgradnje.

Periodizacija socijalističke izgradnje pojedinih autora vrlo je različita.

Neki je dijele na svega dva perioda: na period revolucionarnog etatizma od 1945. do zaključno 1952. godine, odnosno do donošenja novog ustavnog zakona 1953. godine, i na period razvoja društvenog samoupravljanja od 1953. godine do danas, s tim da unutar jednog i drugog perioda prave određene podgrupe na bazi različitih kriterija. Takva periodizacija polazi od toga da je osnovna promjena bila orijentacija na uvođenje samoupravljanja kao osnove našega društveno-političkog sistema, odnosno da su sve ostale promjene manje značajne jer nisu bitno mijenjale osnovne koncepcije.

Nasuprot tome, neki autori, polazeći od važnih promjena u privrednom sistemu i od velikih promjena u ustavnom sistemu te programsko-teorijskim koncepcijama, dijele poslijeratni period na više razdoblja.

Ne ulazeći u ocjene znanstvene pravilnosti jednoga ili drugog kriterija, prije svega radi praktičnosti korištenja i uspoređivanja dobivenih rezultata istraživanja u različitim oblicima istraživanja, predviđenih ovim projektom, poslijeratni razvoj Socijalističke Republike Hrvatske, odnosno Jugoslavije, može se podijeliti na ova četiri razdoblja:

1. Razdoblje revolucionarnog etatizma 1945—1953.

Bez obzira na određene programske promjene već u 1949. godini Zakonom o narodnim odborima koji najavljuje smanjivanje uloge državne administracije, odnosno Zakonom o upravljanju poduzećima od strane radničkih savjeta 1950. godine, sve do donošenja novog Ustavnog zakona 1953. godine, zajednička je karakteristika toga razdoblja centralizirani državosocijalistički sistem u kojem je ekonomska i politička vlast u rukama države.

Istraživanje treba potvrditi *hipotezu* da je u tom periodu državni socijalizam u nas s obzirom na određene specifičnosti i postojanje narodnih odbora, Narodnog fronta i širokih oblika sudjelovanja radnih ljudi i građana posredstvom zborova birača u odlučivanju o nizu značajnih pitanja društvene politike *bio različit od državosocijalističkih sistema u ostalim socijalističkim zemljama.*

Naše istraživanje treba i verificirati *hipotezu* koliko je u tom periodu *bila nužna centralizacija* i tako velika uloga države u svim sferama privrednog i društvenog života.

Istraživanje će trebati posebno istražiti rezultate nacionalizacije svih osnovnih sredstava za proizvodnju u industriji, transportu i trgovini, rezultat agrarne reforme i pokušaj kolektivizacije poljoprivrede, te uzroke privremenog odstupanja od određenih iskustava i specifičnosti naše socijalističke revolucije i izgrađivanja naše specifične narodne vlasti od narodnooslobodilačkih odbora do AVNOJ-a za vrijeme narodnooslobodilačkog rata.

Iako u biti taj period društvenih odnosa čini cjelinu, može se podijeliti na ova manja razdoblja:

- a) *razdoblje obnove* 1945—1948. godine,
- b) *razdoblje sukoba sa staljinizmom* od 1948. do 1950. godine,
- c) *razdoblje programsko-ustavnopravne izgradnje samoupravne koncepcije* od 1950. do 1953. godine.

2. Razdoblje stvaranja materijalne osnove samoupravljanja od 1953. do 1963. godine i proširivanje samoupravljanja na sve oblasti društveno-političkog i društveno-ekonomskog sistema

Nizom promjena nakon donošenja ustavnog zakona 1953. godine samoupravljanje od programsko normativne koncepcije postepeno postaje realnost i proširuje se na sve oblike organiziranja društveno-ekonomskog i društveno-političkog sistema. U tom razdoblju stvaraju se osnove za postepeno transformiranje državnog vlasništva u društveno vlasništvo, decentralizira se državno upravljanje

privredom, razvija se komunalni sistem i nastaje niz promjena u privrednom sistemu na osnovi kojih radnici postepeno dolaze sve više u položaj da upravljaju sve većim dijelom ostvarenog dohotka, te da svoje osobne, zajedničke i općedruštvene potrebe podmiruju u skladu s ostvarenim rezultatima rada. U tome periodu zabilježen je najbrži privredni razvoj, najveći polet samoupravljanja. Ono je od »parcijalnog«, dopunskog sistema preraslo u paralelan sistem s državnim sistemom. U tom periodu dolazi do stvaranja cjelovite teorijsko-programске osnove razvoja samoupravljanja donošenjem programa Saveza komunista Jugoslavije.

I to razdoblje može se podijeliti na:

- a) razdoblje 1953—1956,
- b) razdoblje 1956—1961,
- c) razdoblje 1961—1963.

3. Razdoblje 1963—1971. godine

Donošenje novog Ustava 1963. godine, privredna reforma 1965. godine, velika kolebanja o daljnjim putevima razvoja samoupravljanja i sukobi unutar Saveza komunista s dogmatskim, nacionalističkim i liberalističkim snagama, karakteriziraju to razdoblje, kao razdoblje velikih kriza i borbi oko teorijsko-programatskih koncepcija i njihove realizacije u daljnjem razvoju socijalizma u nas. To razdoblje politički završava donošenjem ustavnih amandmana, koji otvaraju perspektivu daljnjeg razvoja sistema i 21. sjednicom Predsjedništva SKJ koja znači pobjedu samoupravnih snaga Saveza komunista i poraz nacionalističkih, liberalističkih i dogmatskih snaga. I to se razdoblje može podijeliti na:

- a) razdoblje 1963—1965,
- b) razdoblje 1965—1969,
- c) razdoblje 1969—1971.

4. Razdoblje 1971—1975. godine

U tom razdoblju donosi se novi Ustav 1974. godine, Zakon o udruženom radu i niz novih sistemskih zakona kojima se stvaraju normativne osnove za izgradivanje samoupravljanja kao globalnog sistema funkcioniranja društva u kojem organizirani radnici u udruženom radu odlučuju o cjelini društvene reprodukcije. Promjene u ekonomskoj strukturi društva u tom razdoblju zahtijevale su i promjene u strukturi federacije i položaju republika i pokrajina kao i druge promjene u političkom sistemu.

Kao što je već rečeno, ta je periodizacija radnog karaktera, jer tek nakon istraživanja bit će moguće znanstveno utvrditi periodizaciju socijalističke izgradnje u Hrvatskoj i Jugoslaviji.

IZVORI

U svim oblicima znanstvenog istraživanja povijesti socijalističke izgradnje u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj bit će potrebno posebnu pažnju obratiti korištenju ovih izvora:

- a) dokumenata Saveza komunista Jugoslavije i Saveza komunista Hrvatske, te dokumenata svih ostalih društveno-političkih organizacija,
- b) zapisnika, stenograma i bilježaka državnih tijela, posebno onih koja su radila na izgrađivanju društveno-političkog sistema, organiziranju narodne vlasti i zakonodavstvu,
- c) arhivskih fondova,
- d) publikacija Saveznog i Republičkog zavoda za statistiku, posebno podataka o materijalnom i društvenom razvoju SFRJ i SRH,
- e) radova, članaka i sjećanja istaknutih državnika i političara, a posebno Josipa Broza Tita, Edvarda Kardelja i Vladimira Bakarića,
- f) različitih materijala, koji osvjetljavaju kontinuitet socijalističke revolucije i uzroke sukoba s Informbiroom,
- g) materijala s velikih sudskih procesa i ostalih materijala koji govore o obračunavanju s klasnim neprijateljem,
- h) literature iz oblasti povijesti i socijalističke izgradnje, političkog sistema, pravnog sistema, ekonomskog sistema itd.

Bilo bi korisno da se u početnoj fazi realizacije projekta izrade pregledi bitnih događaja u pojedinim razdobljima.

U Institutu za historiju radničkog pokreta radit će se na sistematizaciji izvora i građe za proučavanje povijesti socijalističke izgradnje, odnosno na stvaranju dokumentacione osnove istraživanja socijalističke izgradnje. O ostalim izvorima kojima se treba koristiti opširno se govori u već spomenutom radu Lydije Sklevicky.

MONOGRAFIJE I STUDIJE

Za realiziranje projekta bit će potrebno angažirati velik broj znanstvenih i stručnih kadrova. U dugoročnom istraživanju bit će potrebno razrađivati u obliku monografija i studija i pojedine uže oblasti društvenog razvoja Hrvatske poslije rata, odnosno u pojedinim poslijeratnim periodima. Radi stvaranja uvjeta za pisanje sinteze povijesti socijalističke izgradnje u Hrvatskoj, potrebno je utvrditi spisak tema koje treba obavezno obraditi u obliku monografija i studija u svim razdobljima socijalističke izgradnje u Hrvatskoj.

Polazeći od takve koncepcije, potrebno je u obliku studija odnosno monografija obraditi na osnovi utvrđenog sadržaja istraživanja u tom projektu ove teme:

1. promjene socio-ekonomske strukture stanovništva u SR Hrvatskoj u razdoblju 1945—1975,
2. promjene u društveno-ekonomskoj strukturi SR Hrvatske u razdoblju 1945—1975,
3. razvoj i bitne karakteristike izgradnje i transformiranja narodne vlasti u SR Hrvatskoj,
4. komunalni sistem u SR Hrvatskoj,
5. skupštinski sistem u SR Hrvatskoj,
6. položaj Socijalističke Republike Hrvatske u SFRJ,
7. politiku na selu i razvoj poljoprivrede u pojedinim razdobljima socijalističke izgradnje,

8. ustavnopravni aspekt razvoja SR Hrvatske,
9. političko organiziranje u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj u različitim razdobljima socijalističke izgradnje,
10. Komunistička partija Hrvatske, odnosno Savez komunista Hrvatske,
11. Narodni front Hrvatske, odnosno Socijalistički savez radnog naroda Hrvatske,
12. sindikalni pokret u različitim razdobljima socijalističke izgradnje u Hrvatskoj,
13. migracije stanovništva (unutarnje i vanjske) u različitim razdobljima socijalističke izgradnje,
14. socijalnu politiku,
15. razvoj znanosti,
16. obrazovanje,
17. kulturnu politiku u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj,
18. razvoj sudstva,
19. Savez socijalističke omladine,
20. Savez boraca.²

Obradom navedenih dvadesetak tema na osnovi utvrđenog jedinstvenog sadržaja i ciljeva istraživanja u ovom projektu omogućilo bi se pisanje sinteze povijesti socijalističke izgradnje Hrvatske u razdoblju 1945–1975. godine.

Na osnovi ovog projekta u obradi svake teme nosioci tema trebalo bi da naprave posebne *potprojekte*, koji bi bili sastavni dio jedinstvenoga generalnog projekta. Nosioci projekta i nosioci potprojekata činili bi stalni stručni tim koji bi koordinirao ostvarenje projekta i pojedinih potprojekata.

KADROVSKE I ORGANIZACIONE MJERE

Kako bi se što potpunije osiguralo da istraživački tim, radeći na zasebnim monografijama i studijama, ne odstupa od ciljeva i sadržaja istraživanja utvrđenih ovim projektom i potprojektima za pojedine teme, potrebno je formirati *Znanstveni savjet* projekta od istaknutih znanstvenih i stručnih radnika. Taj Znanstveni savjet trebalo bi da formira Institut za historiju radničkog pokreta.

Institutu za historiju radničkog pokreta, osim jednog znanstvenog suradnika i dva asistenta koji bi radili na realizaciji projekta i pojedinim temama iz projekta, bilo bi potrebno osigurati još nekoliko asistenata koji bi prvenstveno radili na stvaranju dokumentacije projekta.

Dokumentaciju projekta sačinjavali bi pregledi i statistički podaci, literatura i članci, arhivski materijali, zakoni, samoupravni normativni akti, zaključci i gledišta društveno-političkih organizacija i ostali materijali važni za istraživanje povijesti socijalističke izgradnje u Hrvatskoj.

U rad na realizaciji projekta trebalo bi uključiti određeni broj vanjskih suradnika, te predložiti Republičkoj samoupravnoj interesnoj zajednici za znanstveni rad da financira realizaciju projekta u cjelini, odnosno pojedine monografije i studije.

² Konačni spisak tema i njihovi naslovi utvrdit će se na posebnoj diskusiji s potencijalnim suradnicima, kada će se odrediti i autori nosioci razrade pojedinih tema.